

373.31(082)

178 Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
викладачів кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 3

*Присвячено 75-річчю
Криворізького державного
педагогічного університету*

**Кривий Ріг
2005**

подальшого дослідження проблеми вбачаємо у вивченні таких питань, як реалізація диференційованого підходу до навчання української мови як другої відповідно до рівнів мовленнєвого розвитку дітей; урахування взаємозв'язку в процесі розвитку російського й українського писемного зв'язного мовлення.

Література:

1. Використання результатів психодіагностики у диференціації навчання // Директор школи. – 1999. – № 11, березень. – С.10.
2. Рекомендації щодо вивчення української мови у 2004-2005 н. р.// Початкова школа. – 2004. – № 7. – С.17
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Абрис, 1997. – 416с.
4. Хорошківська О. Н. Лінгводидактична система початкового навчання української мови у школах з російською мовою викладання. – К.: УкрНДІПСК, 1999. – 305с.
5. Хорошківська О. Н. Розвиток мовлення молодших школярів: Посібник для вчителів. – К.: Рад. шк., 1985. – 94с.

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ МЕТЕОРОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Любар І. Г.

Стаття присвячена проблемам використання української народної метеорології у початковій школі.

Досліджується зміст навчальної і позакласної роботи молодших школярів щодо проведення спостережень за життям природи та прогнозуванням погодних змін на підставі народних прикмет.

The article deals with the problems of the use of Ukrainian folk meteorology at elementary school. It analyses the content of training and out-of-school activities of elementary school pupils as for carrying out of natural phenomenon observations and weather forecast based on folk tokens.

Урбанізація міст призвела сучасне покоління до відчуженості від природи. Та і в сільській місцевості стає все менше знань народної метеорології. В цьому стали покладатися на повідомлення про погоду з радіо, телебачення, газет. Але вони часто не справджуються, бо розраховуються на великі території. Щоб визначитися з погодою у

конкретній місцевості, слід знати місцеві ознаки погоди, що доступні для спостереження навіть для малодосвідченого природолюбця. Наслідки їх використовуються для обґрунтування передбачень атмосферних змін. Народне прогнозування погоди склалося у процесі багатовікових спостережень за природними процесами, спілкування людей з об'єктами природи, в наслідок чого встановлені закономірності природних явищ та взаємний зв'язок між ними.

Українська народна метеорологія бере початок із сивої давнини. З покоління у покоління передавалися знання про певні явища природи і залежність від їх поточної днини чи погоди. Вони набувалися шляхом спостережень, узагальнень, багаторазових уточнень певних ознак, які можуть бути висхідними при прогнозуванні зміни погоди. Показниками тривалості погоди, що встановилася, а також передбачення того, якою вона буде через декілька годин або завтра, чи дещо пізніше, є стан атмосфери, зміни, що в ній відбулися. Від цього виникають характерні світові явища, змінюється реакція рослин, поведінка тварин тощо.

Проте, останнім часом, джерелами масової інформації поширюється думка про те, що у зв'язку із забрудненням повітря, води, ґрунту, природні об'єкти є ненадійними показниками погоди. Це стосується характерних світлових явищ, живих організмів – рослин і тварин, вражених нездоровим екологічним довкіллям. У цьому є певна логіка, але треба пам'ятати, що природа здатна протистояти людському невігластву і до останнього відстоює свою сутність, своє життя: після ночі наступає день, весна витісняє зиму, рослини цвітуть аби дати плоди і насіння, тварини виживають в екологічно загубленій місцевості.

Отже, природні закономірності діють і народна мудрість щодо завбачення погоди не втратила своєї значимості.

Існує багато ознак зміни погоди. Ними є оптичні явища в атмосфері, температура, вологість повітря, напрямок і сила вітру, хмарність, реакція і поведінка живих організмів. Тому-то тільки всебічний аналіз усіх цих елементів погоди дає можливість виявити закономірні зв'язки між ними і передбачити погодні зміни на обмеженій території.

Народна метеорологія виділяє довгострокові та короткотермінові прогнози. У підручнику “Я і Україна” для другого класу подаються ознаки, що характерні для завбачення змін погоди різних пір року (довгострокові) і такі, що прогнозують погоду тільки для кожної пори року або короткотермінові прогнози.

На наш погляд, довгострокові прогнози учням молодшого шкільного віку є малодоступними, бо вони вимагають спостережень на протязі тривалого часу, значного зосередження уваги і пам’яті. До невіддалених у часі погодних змін діти ставляться з великою цікавістю, намагаються зрозуміти їх перебіг, значно допомагають їм у цьому народні прикмети якими прогнозуються погодні зміни.

Аналіз змісту підручників з навчального предмету “Я і Україна” для учнів І-ІІІ класів показує, що молодші школярі прилучаються до вивчення народних прикмет і прогнозування за ними погоди своєї місцевості.

Проте, у початковій школі це вивчення є недостатнім. У програмі предмету “Я і Україна” для учнів І класу вони зовсім відсутні, а в ІІ класі навіть у темах “Народний календар” народні завбачення погоди обмежені тільки трьома прикметами “Яка Покрова, така й зима”, “Тепле Різдво – на холодну весну”, “Ластівки літають низько над землею – на дощ і вітер”.

Схвальним є те, що до ряду інших тем ІІ класу подається завдання для спостережень і висновків. Так, до теми “Сонце” дається завдання “перевірити”: “Сонце сходить дуже яскраво, а хмари навколо нього почервоніли – цього дня буде дощ із вітром”; “Коли сонце заходить за низьку суцільну хмару – настане суха, ясна погода”. До теми “Осінь” та “Рослини восени”, “Як тварини готуються до зими” учні мають пересвідчитись у правильності прикмет: “Сонце заходить за хмари – на непогоду”; “Пізній листопад – буде сувора і довга зима”; “Птахи відлітають пізно – зима буде теплою”, “Птахи настовбурчили пір’я – буде негода”.

Подібні завдання на перевірку певних прикмет подаються і до тем “Зима”, “Рослини взимку”, “Як зимують птахи і звірі”, “Весна”, “Скоро літо”.

Досвід вчителів початкової школи переконує, що діти другого класу зацікавлено і усвідомлено сприймають наведені у підручнику народні завбачення погоди. Проте їх (прогнозів) у другому класі подається тільки 12. Думалося, що ця робота поглибиться у третьому класі при вивченні предмету “Я і Україна”. Це було б логічно. Бо третьокласники вивчають такі велику розділи “Природа і ми”, “Нежива і жива природа” а в них теми: “Сонячне світло і тепло”, “Повітря навколо нас”, “Властивості води – рідини”, “Грунт”, “Будова рослин”, “Рослини – живі організми” та інші, в яких розглядаються різноманітність у довкіллі тощо. Проте, діти не залучаються до спостережень, їх не знайомлять із місцевими ознаками погоди, народними прикметами, а це не сприяє усвідомленню ними взаємозв’язків між окремими природними явищами і об’єктами природи. Цим самим, ми значно втрачаємо в інтелектуальному і екологічному розвитку молодого покоління.

Має місце і інша невідповідність. Так, у другому класі подаються передбачення змін у погоді за одним показником. Наприклад, влітку ознаками дощу є “ластівки, що літають низько над землею”, або “коли сонце заходить за низьку суцільну хмару, настане суха, ясна погода”. При перевірці цих визначень такі передбачення не завжди справджуються. Це призводить учнів до розчарувань, зневіри до народного календаря.

Отже, передбачення зміни погоди за якимось одним показником є помилковим і науково не виваженим. Приведені нами два попередніх прогнозування треба було б подати за декількома ознаками. Наприклад, перевіріть: Перед сухою, теплою, ясною погодою:

Зірки мерехтять і мають зелені тони.

Вітер сильний.

З’являється вранці роса і туман.

Повітря прозоре.

Багато медуз біля берега моря.

Цвіркуни кричать.

Кінський каштан розгортає листя, як розчепірені пальці.

Рано вранці бджоли дружно вилітають за узятком.

Мошка, комарі літають, стовпом товчуться.

Багато з'являється павуків і плетуть нові сіті.

Увечері жаби квакають, влаштовуючи справжні концерти.

Горобці веселі, рухливі, задерикуваті, літають зграйками.

Акваріумні рибки спокійно лежать на дні акваріума, риються в піску.

Отже, як бачимо, визначення сухої і ясної погоди за однією ознакою, коли сонце заходить за низьку суцільну хмару є умовним. Декілька характерних ознак, які наведені нами, у своїй сукупності точніше характеризують фізико-біологічний стан елементів природи, дає можливість встановити зв'язки між ними і більш достовірніше передбачити погодні зміни на обмеженій території. За поданими ознаками можна спостерігати зміни в природі як у сільській місцевості, так і в місті.

Керуючись цією закономірністю, пропонуємо вчителям початкових класів доповнити навчальну програму з предмету “Я і Україна” системним викладом пізнавальних завдань стосовно вивчення на уроках, в позакласній та домашній самостійній роботі народних прикмет. Завдання зведеться до ознайомлення учнів з народними прикметами, спостереженнями за змінами в природі і перевірки достовірності народних завбачень погоди.

Вони є складовою частиною навчальних завдань при вивченні багатьох тем у I, II і III класах. Наприклад, у першому класі у розділі “Що належить до природи” на уроці з теми “Сонце” діти знайомляться із значенням Сонця в житті рослин, тварин, людей, дізнаються чому воно по різному гріє вранці, у полудень і ввечері. Тут доречно подати дітям і таку цікавинку: “А чи знаєш ти, що сонце може показувати і зміни в погоді: як гарну днину, так і негоду?”

Подається завдання.

З допомогою батьків виконай спостереження за небесним світилом і запиши у зошит з природознавства погодні зміни за виглядом сонця.

<i>На гарну погоду</i>	<i>На непогоду</i>
Сонце червоного кольору сідає при безхмарному небі.	Коли сонце заходить за хмари, то буде дощ або хмурно.
Сонце заходить на низьку суцільну хмару, а небо має зеленуватий фон.	Сонце сідає за темні, густі хмари з червоними краями (на дощ).
При сході сонця має яскраво червоний колір.	Сонце заходить за низькі хмари, а небо вкрите перистими або перистошаруватими хмарами (на опади, вітер).
Білі світлові кола навколо сонця.	Світлові кола біля сонця, що мають вигляд неповного кільця (зливи, сильні вітри).
Чистий захід сонця.	Якщо навколо сонця круг, влітку буде дощ, взимку – завірюха.
Захід сонця червоний.	Сонце при заході жовтогаряче, або заходить при червоному небі – на вітер.
Якщо сонце сходить в тумані, буде тихо.	Якщо сонце при сході яскраво червоне, а невдовзі сховається за хмару – скоро занегодить.

По закінченню спостережень перевір, чи справдилися народні завбачення погоди по сонцю.

Вивчаючи на одному з уроків тему “Вітер”, учні пізнають, що вітер – це рух повітря. З поміщених у підручнику малюнків вони дізнаються про використання вітру людьми в млинах, мореплавстві, в іграх із запуску “літаючого змія” тощо. Пізнають учні і те, що вітер має свій “голос” і “силу”, через що його ще називають вітерцем, вітрищем, вітрогайлом. Ось тут доречно повідомити й про те, що за станом вітру можна прогнозувати погоду.

<i>На гарну погоду</i>	<i>На зміну погоди</i>
<p>Вітер сильний, хмари рухаються швидко.</p>	<p>Різка зміна напрямку вітру.</p>
<p>Встановлення північних і північно-східних вітрів (ясна і холодна погода).</p>	<p>Вітер має південний і південно-західний напрямок (хмарність, в холодну пору року потепління).</p>
<p>Посилення вітру після тривалих опадів (на прояснення).</p>	<p>Вітер посилюється, стає поривчастим, змінює напрямок (опаді, шквали).</p>
<p>При ясній погоді ніч і ранок безвітряні, вдень вітер з'являється і значно посилюється, під вечір стихає (гарна погода збережеться).</p>	<p>Кінець вітру – дощ. При ясній погоді вітер дув з одного й того ж боку, а потім різко змінив напрямок і збільшилась його швидкість (вітряна з опадами погода).</p>
<p>Весною сильний вітер під час опадів – на різке потепління.</p>	<p>Якщо посилюється західний вітер, то неодмінно надме дощу.</p>
<p>Північний вітер узимку – суха холодна погода, а південний приносить потепління.</p>	<p>Якщо вітер довго віє з одного боку, але раптово змінив напрямок – скоро задощить.</p>
<p>Східний вітер з на ясну погоду.</p>	

Одержані результати спостережень мають записатися до зошита і робиться висновок щодо народного передбачення погоди за напрямком і силою вітру.

Така ж робота має місце і при вивченні тем “Повітря”, “Що вода може”, “Що дають людям рослини”, “Що дають людям тварини”, “Весняні свята” тощо.

Її продовження має місце у другому класі на уроках і домашніх завданнях з тем: “Народний календар”, “Природа навколо нас”, “У природі все пов’язане”, “Сонце”, “У царстві рослин”, “Осінь”, “Зима”, “Весна” та ін.

У третьому класі ми пропонуємо вести спостереження за змінами в природі, прогнозувати погодні зміни на підставі народних прикмет при

вивченні тем “Сонячне світло і тепло”, “Повітря”, “Вода”, “Рослини – живі організми”, “Тварини в природі” тощо.

До кожної з них у I, II і III класах нами розроблені завдання для спостережень і висновків щодо достовірності народних прикмет. Це аж ніяк не є навчальним переважанням молодших школярів, бо те що ними спостерігається є самим життям, нашим довкіллям. Щоб маленька людина відчула себе частинкою природи, треба, щоб вона навчилася спостерігати за природними процесами, спілкуватися з об'єктами природи, усвідомлювати закономірності природних явищ і взаємний зв'язок між ними. Це сприяє формуванню у молодших школярів екологічного мислення, поліпшенню культури спілкування з природою. В цьому і полягає основне завдання навчального предмету “Я і Україна”.

Розроблені нами завдання щодо системного спостереження за життям природи та прогнозування погодних змін на підставі народних прикмет широко використовуються у шкільній практиці вчителями початкових класів, які навчаються за заочною формою навчання у Криворізькому педагогічному університеті. Результати цієї дослідної роботи будуть подані у низці дипломних робіт, доповідях на секціях вчителів-початківців, на студентських наукових конференціях.

Література:

1. Бібік Н. М., Коваль Н. С. *Я і Україна: Віконечко. Для 1-го кл. загальноосвіт. шк.* – К.: А. С. К., 2002. – 120 с.
2. Бібік Н. М., Коваль Н. С. *Я і Україна: Підруч. для 2 кл.* – К.: Форум, 2002. – 144 с.
3. Байбара Т. М., Бібік Н. М. *Я і Україна: Підруч. для 3 кл.* – К.: Форум, 2003. – 176 с.
4. Любар І. Г. *Народ завбачує погоду* – К.: Знання, 1990. – 32 с.
5. *Природа. Господарська діяльність людини /Упор. Пазяк М. М.* – К.: Наукова думка, 1989. – 479 с.
6. Скуратівський В. Т. *Місяцелик. Український народний календар.* – К.: Мистецтво, 1992. – 208 с.
7. *Українська народна творчість. Прислів'я та приказки.*